

עומקא דפרשה

- גדר מצות ההדלקה
- אם יש מצוה בהדלקה
- שער הצינן
- מלחמתה של תורה

- כתה אם זקוק לה
- דישון והדלקה
- כיבוי הנרות
- שיעור השמן

פר' תצוה - בענין הדלקת המנורה
בס"ד ערש"ק ז' אדר א' תשע"א

אם יש איסור לכבות את נרות המנורה

הרב יעקב ישראל הופמן

כתיב יערך אותו אהרן ובניו מערב עד בוקר (שמות כז, כא) וכתיב יאירו שבעת הנרות (במדבר ח, ב), ולכאזן פשיטא הוא דהמכבה נרות המנורה מבטל עשה זה. ומיהו בבוקר שכבר עבר זמן חיובם אין בזה שום איסור, פרט לנר המערבי דכתיב בו 'תמיד' וצריך שידלק גם ביום ואסור לכבותו. [ולדעת רש"י ריש תצוה אף בנר מערבי לא נא' שידלק תמיד, וא"כ שרי לכבותו].

בגמ' יומא מו. אמרו דאש שבה הדליקו המנורה היתה ניקחת מאש שבמזבח החיצון, ואף דאסור לכבות אש שבמזבח החיצון כדכתיב בה לא תכבה מ"מ אחר שניתקה למצות המנורה תו לא קרינן בה אש המזבח אלא אש המנורה ואין איסור לכבותה, כ"ז בגמ' שם וברמב"ם פ"ב מתמו"מ ה"ו. ולפי"ז נמצא דליכא שום איסור בכיבוי הנרות בבוקר. והבכור שור בריש פ' בעלותך כ' דאסור לכבות נרות המנורה משום דאש זו ניקחת ממזבח החיצון וכתיב בה לא תכבה, עכ"ל, וצ"ע דבגמ' הנ"ל אמרו בהדיא דאיתיק למצותה ושירי.

אכן דעת הרמב"ם (פ"ג מתמו"מ ה"י והי"ב) דבכל הנרות כולן נא' "תמיד" וצריכין שידלקו גם בלילה וגם ביום, עיי"ש, ולדבריו אף ביום אסור לכבות שום נר. נמצא, דלדעת הרבה ראשונים מותר לכבות הנרות ביום, פרט לנר המערבי, ולד' רש"י אף נר מערבי מותר. ולדעת הרמב"ם אסור לכבות שום נר אף ביום.

מי היה מדשן ומדליק את המנורה

הכהן שהיה זוכה בפייס בדישון המנורה בשחר הוא היה עושה ההדלקה בין הערבים [תירו"ט פ"ו דתמיד מ"א בשם הרשב"א] או שהיה נותן לחברו שידליק. ולהשיטות דאף ביה"ע היה דישון למנורה [רש"י ותוס' בשבת כ"ב: ועוד] א"כ הזוכה בדישון בשחר הוא היה מדשן גם ביה"ע וממילא גם היה הוא מדליק ביה"ע.

ובשבת שהיו המשמרות מתחלפות קודם תמיד של ביה"ע, להשי' שהיה דישון מנורה גם ביה"ע היו מפייסין לדישון זה בפייס שהיו עושים לשאר עבודות התמיד [כיומא כ"ו: דמשמר הנכנס עושה פייס, וברמב"ם פ"ד מתמו"מ ה"ט] ולהשי' דלא היה דישון למנורה ביה"ע אלא הדלקה לחוד לא היו מפייסין על ההדלקה דאינה עבודה וכל הקודם זכה.

והנה דעת הסמ"ג דנרות המנורה לא היו קבועים בה (והוא מח' במנחות פח:): ובשעת הטבתם היו מסירים אותם מהמנורה ומניחים במקדש ומקנחם שם ונותן בהם שמן ופתילה ומחזירן למקומם, ואיתא בברייתא דמלאכת המשכן (סוף פ"י) דלהאי מ"ד שלא היו הנרות קבועים נמצאו כמה כהנים עסוקים בנר אחד, פ"י דכהן א' היה מוריד הנרות מהמנורה וכהן אחר היה מניחם במקדש וכהן אחר היה מקנחם, כמב' שם. [נטעמא משום ברוב עמ]. ונראה דכהן שהיה זוכה בפייס בדישון הוא זה שהיה נותן הנרות חזרה במנורה אחר שנתנו בהם הפתילה והשמן, כיון דזוהי עיקר עבודת ההטבה כדאמרו בגמ' שדישון הוא עבודת מתנה ולא עבודת סילוק ואילו הסרת הדשן מהנרות הוא עבודת סילוק (יומא כ"ד: ועיי"ש ברש"י), אבל שאר העבודות שהיו בהטבה [הוצאת הדשן וקינוח הנר ונתינת שמן ופתילה] כתב הגר"ח"ק שליט"א בביאורו לברייתא דמה"מ שם דמי שזכה בפייס היה אומר לה שיעומד בצידו או לאהבו או קרובו שיזכה עימו בעבודות אלו וכדמצינו כן ביומא כ"ה: בעבודות אחרות.

כתה המנורה האם זקוק לה

הרב יצחק ליסיצין

במנחות פ"ט א' שיערו חכמים חצי לוג מאורתא ועד צפרא, איכא דאמרי מלמעלה למטה שיערו, ואיכא דאמרי ממטה למעלה שיערו. פרש"י למ"ד ממטה למעלה, שבתחלה נתנו רביעית ועמדו שם וראו שאין סיפוק ושוב הוסיפו עד חצי לוג. וברש"י כת"י כתב, "בתחלה רביעית הלוג ולא דלק אלא חצי הלילה, ליל שני הוסיפו וכן כמה לילות וכו'". הנה נחלקו, דרש"י שלפנינו באותו לילה הוסיפו, ולרש"י כת"י רק בלילה שני, וצ"ב במאי פליגי.

כמו"כ, בב"י (או"ח סימן ע"ה) כתב שהחשמונאים חילקו שמן שבפך לח' ונתנו במנורה שמינית בכל לילה. נראה מדבריו כרש"י כת"י דא"צ להדליק שוב כשנכבה, כי בלילה ראשון שלא ידעו שיהיה נס, ודאי לא היה דעתם להוסיף כשיכבה השמינית, כי א"כ שיתנו מתחילה הכל. מאידך, בדרשות חת"ס (סט) כתב שהחשמונאים הדליקו המנורה של עץ בלי בזיכים המקבלים טומאה, אלא טבלו ז' פתילות בשמן ותחבולו ע' ז' שיפודין של ברזל, ואם יכלה הפתילה יטבלו פתילה אחרת בשמן עד תום כל השמן, ונעשה נס והפתילות הראשונים דלקו כל הלילה וכן בכל לילה ח' לילות, עכ"ל. נראית דעתו כרש"י שלפנינו שאחר שיכבה ידליקו שוב.

והנה בקר"א (במנחות) ובחזו"א (מנחות ס"י ז' אות ז' ד"ה פ"ט א) הקשו למ"ד ממטה למעלה, דלפי משמעותא דשמעתא דבמנורה עצמה שיערו, הרי כשנתנו פחות מלוג ולא היה בו כשיעור מערב עד בקר, לא קיים המצוה, כמו לענין נ"ח בדפחות משיעור לא יצא אע"פ שהוסיף אח"כ. ולכן כתבו דצ"ל דשיערו בשמן חול בנר חול קודם שגמרו את המנורה, אבל ברש"י כת"י שכ' שלא עשו מלמעלה למטה ע"כ מה שיהיה נותר לא יאה לו תקנה אלא לשפוך, מבואר שלא היה חול, כי א"כ אי"צ לשפוך. ובקר"א גופיה כתב שבתוס' מבואר שלא שיערו בנר חול, וא"כ הדק"ל. וכמו"כ הקשה בכר"ח על הב"י, ותיירץ הרא"מ על הסמ"ג הל' חנוכה דשיעור חצי לוג הוא למצוה בעלמא ולא לעיכובא. וכ"כ בתוס' הרא"ש שבת כ"א ב' כתירוץ הב"י, והוסיף, "ואע"ג דאמרין התם תן לה מדתה כדי שתהא דולקת מערב עד בקר, היינו היכא דאפשר".

ולבאר הפלוגתא בין רש"י שלפנינו והחת"ס לבין רש"י כת"י ותוס' הרא"ש וב"י אם כשכבה יש להדליק שוב, אולי י"ל עפמ"ש כ' בחי רבנו חיים הלוי ז"ל פ"ט מביאמ"ק ה"ז בביאור פלוגתת הרמב"ם והראב"ד, דלרמב"ם הדלקת המנורה על כשרה, כי מצוה אינה מעשה ההדלקה אלא שיהיו הנרות דלוקים בז' ידיו. ולראב"ד פסולה בזר, כי מצוה היא מעשה ההדלקה, עכ"ל. עפ"ז נראה דרש"י שלפנינו והחת"ס סברי כהרמב"ם דהמצוה היא מה שהנרות דולקים, ובזה שאני מנורה מנ"ח, דמצות נ"ח רמ"א אגברא שיעשה מעשה הדלקה, ולכך צריך שבשעת מעשהו תהיה ההדלקה כראוי בכל השיעור, משא"כ במנורה שהמצוה היא במה שהנרות דולקים, כל שעה שהם דולקים מתקיימת המצוה, ואפשר להדליק בשמן מועט, ואח"כ להדליק שוב. [וכענין שכ' בבית הלוי שאכילת קדשים אינה אגברא אלא שהקדשים ייאכלו, ולכך מצטרפים גם אכילות פחות מזכית]. ואילו רש"י כת"י ותוס' הרא"ש וב"י סברי כהראב"ד שהמצוה היא מעשה ההדלקה, ואחר שכבר נעשתה הדלקה כעברא, אין עוד מצוה להדליק שוב כשכבו הנרות. ומה דסגי בפחות מערב עד בוקר, זהו כי השיעור אינו לעיכובא אלא למצוה דאפשר.

שו"מ במנ"ח (צח, יב) שכתב שרש"י מנחות פ"ב ב' ד"ה נר שכבה, כתב שר שכבה אפילו בחצי הלילה צריך להדליק נר אחר. וכן נראה דעת הרמב"ם פ"ג מתמידין ומוספין ה"ב. מאידך הראב"ד פ"ב מעויה"כ ה"ב ועוד ראשונים סוברים דאין מצות ההדלקה אלא בין הערבים בלבד, עכ"ל. וכפי שכתבתי אזלי רש"י והרמב"ם לשיטתייהו, והראב"ד לשיטתו, וברש"י כת"י אין בדפ"ח ב' את מש"כ רש"י, וי"ל כי אזיל לשיטתו.

ומ"מ גם לרמב"ם שהמצוה היא במה שהנרות דולקים, יש גם מצוה להדליק בשיעור חצי לוג, ולכן גם כשכבה וחוזר ומדליק, יתן שמן אחר במידת חצי לוג.

שיעור השמן למנורה לשנה

הרב י. פרלמוטר

שנינו במנחות פח. שלשה לוג ומחצה למנורה, חצי לוג לכל נר. ויל"ע דברמב"ן סו"פ במדבר כתב דאלעזר הכהן "נשא את שמן המאור לשנה שלימה רב מאד קפ"ג לוגין" פ"י דבשנה יש שס"ה ימים וכל יום השתמשו בחצי לוג, נמצא דלשנה צריך קפ"ב וחצי לוגין, ופשטות דבריו דלכל המנורה סגי בקפ"ג לוגין ונמצא דשיעור חצי לוג לכל המנורה וקשיא מהשנה. [וכן כמדומה שבמציאות אינו ברור דסגי בחצי לוג לז' נרות בלילי טבת אפי' שעשו פתילה דקה כמ"ש תוס' שם פ"ט ד"ה ושיערו] וצריך לדחוק דכוונת הרמב"ן דלכל נר לחוד היה צריך קפ"ג לוגין.

בגדר מצות ההדלקה

הרב שמואל הלופסקי

נחלקו האחרונים בגדר מצות ההדלקה המנורה. במנ"ח (צח) נקט בפשיטות דהדלקה עושה מצוה, וחיליה מהא שדוחה שבת ואי אין ההדלקה המצוה א"כ ידליקנה מער"ש ובבין הערביים יניחנה במקומה בלא שתדחה השבת, אלא שמעשה ההדלקה המצוה ולכן דוחה שבת. והוכיח זה גם מרש"י שבת כב: ד"ה אי הדלקה עושה מצוה שכ' כדאשכחן במנורה [אך הפמ"ג במשב"ז תרעה, א דחה דהכדאשכחן במנורה הוא רק שמדליקין מנר לנר]. ועפ"י נתקשה בהא דהדלקה לאו עבודה היא וכשירה בזר ופסק זה הרמב"ם דאם הוציא המנורה מההיכל לחוץ יכול זר להדליקה, והא כיון הדלקה עושה מצוה צריך שתהא ההדלקה במקומה והיאך מהני ההדלקה בחוץ.

אבל הגר"ח בהל' ביאת מקדש (ט,ז), נקט בהא דהדלקה לאו עבודה היא דאין גדר המצוה מעשה ההדלקה אלא שיהיו הנרות דולקים ולכן בהדלקה עצמה אין דין כהונה, ולכן כשירה בחוץ כיון דעדיין אי"ז המצוה ורק בפנים היא קיום המצוה שדולקות.

וכבר כ"כ במקור חיים להגאון מליסא בסי' תר"ע שנתקשה למ"ד במנחות פט שמדדו השיעור חצי לוג למנורה ממטה למעלה דהיינו ששמו בתחילה רביעית וכשראו שאין סיפק הוסיפו עוד חצי לוג, הא הדלקה עושה מצוה וצריך שיהא כל השיעור כתחילה והיאך יצאו ד"ח ההדלקה, ותי' דרק בתנוכה ההדלקה המצוה דכבתה אין זקוק לה, משא"כ במנורה החיוב שיהא דולק כשיעור הזה דהא כבתה זקוק לה, [כוונתו לכאור' כמבואר במנחות פח: נר שכבה נידשן השמן וכו' ומדליקה וכפירש"י שם שכשבה באמצע הלילה מדליקה, ועי' מנ"ח צח ומקד"כ א. דנקט דהרשב"א כתשו' פליג ע"ז וכבתה אין זקוק לה ומפרש שם באופ"א, אבל החזו"א ל, ז נקט דהרשב"א פליג רק שא"צ לדשן באמצע הלילה אבל דואי זקוק לה] ולכן אי"ז שיהא כל השיעור בתחילה דגם אם מוסיף אח"כ מתקיים שהנרות דולקות.

ולדעת המנ"ח דהמצוה מעשה ההדלקה יקשה הא דשיערו ממטה למעלה והא ליכא שיעור כשעושה המצוה והיאך יוצאין בהדלקה וכבחנוכה. ונראה דהמנ"ח פליג בעצם זה דאיכא דין שיעור שמן במנורה, דאמנם בקר"א במנחות פט וחזו"א ג"כ נתקשו כהמקור"ח בהא דשיערו ממטה למעלה הא ליכא שיעור ומבואר דנקטו בצריך שיעור. [ועי' בקר"א שנדחק דבאמת שיערו כשמן של חול, ובחזו"א הק' ע"ז וכו' שיעורו בפתיחות דקות]. אבל מפורסם תירוץ הבי' שהחשמונאים חילקו הפך שצאו לח' חלקים ומילאו כל יום רק שמינית והק' הרא"ם בביאורו לסמ"ג והמהר"ל בנר מצוה הא צריך ליתן כמדינתה, וכה"ק הפר"ח. וחזינו שנקט הבי' לכאור' שאין כלל דין שיעור ולכן יכלו לכתחילה למלאות פחות מכשיעור ולא מפסידים המצוה. ולכאור' מבואר יותר חידוש בזה דהנה יל"ד אי בכל רגע שדולק מתקיים מצוה או שזוהי מצוה אחת שידלק בלילה, ומהב"י שרק לחלק מהלילה מילאו שמן הוכיח בכתבי קה"י החדשים שבת סי' י"ב שבכל רגע מצוה שידלק וממילא צריך לכל הלילה אבל ודאי בכל מקצת מהלילה מתקיים מצוה. אבל במקד"ד באמת נתקשה בהא דהדלקה דוחה שבת הא יכול להדליק במוצ"ש וכו' שצריך שידלק כל הלילה ולא סגי במקצת הלילה ולכן צריך כבר בשבת להדליק. [ועיי"ש בגליון החזו"א דבלא מדליק ביה"ע מבטל עשה ולכן דוחה שבת רק שעדיין לא עבר זמנה ומדליק כל הלילה]. וא"כ נקט המנ"ח כצד דכל רגע מצוה בפנ"ע ועכ"פ דליכא דין שיעור בשמן ולכן שפיר אף שמעשה ההדלקה המצוה יכלו לשער ממטה למעלה דהא אי"ז כחנכה דמצוה חדא ואיכא שיעור, ויכולים לשים פחות ואח"כ להוסיף. ונפק"מ בזה שגם ביש לו פחות מכשיעור ידליק המנורה ואפי' בשבת שהרי בזה ג"כ מתקיים המצוה. [ומיושב גם מה שהק' באמרי יוסר ח"ב, ז היאך החשמונאים הדליקו בשבת להב"י הנ"ל הא חסר מהשיעור, דבאמת ליכא שיעור]. ובהו ביאר הגר"ח גם התנחומא (תצוה ג) שהיה דולק המנורה כל השנה בימי ר"ח סגן הכהנים, וקשה היאך נתריימה מצות ההדלקה וביאר דכיון דאין מעשה ההדלקה המצוה אלא שיהא דולק שפיר מתקיימת המצוה. וראיתי להקשות דזהו כלפי ההדלקה אבל עדיין מצות הטבה היאך נתקיימה כשדלק כל השנה, ונראה ע"פ מש"כ האה"ז פ"ג הי"ב מתו"מ ד"ה והנה ברמב"ם השי' (מח"א) דלהרמב"ם דסובר שא"צ לכבות הנרות אינם בכלל דשן כל שלא נכבים וא"צ להחליף השמן והפתילה, וההטבה מתקיימת בזה שמתקנם ואם צריך מוסיף שמן עד כשיעור. וא"כ יתכן שבאותם שנים קיימו ההטבה בתיוקן הנרות וכמ"ש האה"ז.

ולהמנ"ח דההדלקה המצוה הדר תיקשי היאך התקיימה שם מצות הדלקה. וצ"ל כמ"ש החיד"א בחומת אנך ריש תצוה שהשמן היה קיים והיה מקיים ההדלקה בחילוף פתילה חדשה.

ולהגר"ח יקשה קו' המנ"ח אמאי דוחה שבת דידליקנה מער"ש ויניחנה בשבת, ועי' דבר אברהם ח"ג,א: בהג"ה שכאשר נוטלה ממקומה הוי נידשן השמן דהוי ככבתה כשמפסיק המצוה, וא"כ צריך להיטיב ולהדליק מחדש ומוכרח שבת ליחדות. אך כ' דעדיין יקשה דיכול להכין עוד מנורה מער"ש שבה לא יקיים המצוה כתחילת שבת וליכא נידשן השמן ואותה יניח בשבת בלא הדלקה ולא תידחה שבת. אך באמת הק' הגר"ח אמאי הוצרך הרמב"ם לקרא מיוחד דתמיד שדוחה שבת תיפול"ל דכל דבר שקבוע לו זמן דוחה, וביאר דכיון דאין ההדלקה המצוה ומעכבת וסגי כשדולקים א"כ אין זמן להדלקתם שיחיה ורק מכח קרא דתמיד דוחה. וא"כ מיושבת קו' המנ"ח דהא איכא קרא מיוחד שדוחה שבת אף שמשום הדין הרגיל א"צ ליחדות. ולהמנ"ח דההדלקה המצוה ולכן דוחה שבת יקשה מאי צריך לזה קרא מיוחד יותר מכל עבודה. וצ"ל כמ"ש המקד"ד כא,א דל"ח עבודה, ולכן צריך לימוד שדוחה אע"פ שאינה עבודה.

אם מעשה הדלקת המנורה היא מצוה

הרב נפלי

בתורת כהנים (אמור כ"ד): יערך אותו אהרן ובניו, מה ת"ל, לפי שנאמר אל מול פני המנורה יאירו שבעת הנרות, יכול יהיה כהן אחד נכנס בז' נרות. ת"ל. יערך אותו אהרן ובניו, אינן עורכים אלא אחד. ע"כ וביאר המלבי"ם, דהוקשה לתו"כ מה ת"ל שכתוב הלשון "יערך אותו", ולא "יעלה אותו", וכמ"ש כ' בהעלותך את הנרות, ותירץ התו"כ לפי שנאמר יאירו שבעת הנרות (מעצמם), ולא (אתה) תאיר את שבעת הנרות, מוכח שעיקר המצוה היא שהנרות יהיו דלוקין, ומעשה ההדלקה היא רק הכשר [למצוה] [ועיי"ש ביאור המשך התו"כ]

אמנם הגר"א באדרת אליהו (דף ג:) פירש באופן אחר: לפי שנאמר יאירו שבעת הנרות, דמשמע שיאירו כאחד, הו"א שהכהן יכנס עם ז' נרות בידיו, כדי שיוכל להדליק את שבעת נרות המנורה בבת אחת, וקמ"ל הכתוב יערך "אותו" שידליק כל אחד ואחד בפני עצמו

והנה צ"ע מג' מקומות דמוכח שמעשה ההדלקה היא ג"כ מצוה (א) תנחומא (תצוה ג) כתית למאור ולא למנחות, ולמה כן, אלא כך אמר הקב"ה פעם אחת בשנה יהיו מדליקין את המנורה (שכשראוין לנס, המנורה דלקה שנה ברציפות, עיי"ש) לפיכך יהיו מדליקין שמן זית זך כתית, אבל למנחות שהיו מקריבין בכל יום, לא. [שמכיון שהדלקת המנורה היא מצוה נדירה שבאה פעם אחת בשנה, לכן מצוה להדרה במיוחד בכתיבת]. ע"כ

והשתא, אם המצוה היא רק שהנרות יהיו דלוקין, הלא מצוה זו מתקיימת בכל יום, ובע"כ שיש מצוה מיוחדת במעשה ההדלקה, והיא באה משנה לשנה, ואת מעשה ההדלקה יש להדר במיוחד

(ב) שבת כב: הגמ' אומרת שמנר המערבי שבמנורה היו מדליקין שאר הנרות, והגמ' מסתפקת אם גם בנר חנוכה מותר להדליק נר מנר, ומסיקנא, דאי הדלקה עושה מצוה מדליקין מנר לנר (דאין ביזוי לנר כשמשתמשים בו להדלקה שהיא מצוה) ואי הנחה עושה מצוה אין מדליקין מנר לנר (דהוי ביזוי כשמשתמש בו להדלקה שהיא רק הכשר מצוה) ע"כ. ומוכח שבביהמ"ק שמדליקין מנר המערבי לשאר הנרות - ההדלקה עושה מצוה [שוב מצאתי שכן הוכיח השפ"א]

(ג) תו"כ (אמור כ"ד): יערך את הנרות לפני ה', שלא יתקן מבחוץ ויכניס, ע"כ. והנה איתא בשבת כב: ת"ש דאמר רבא, הדליקה בפנים והוציאה לא עשה כלום, אי אמרת בשלמא הדלקה עושה מצוה, הדלקה במקומו בעינן, משום הכי לא עשה כלום, אלא אי אמרת הנחה עושה מצוה, אמאי לא עשה ולא כלום, התם נמי הוואה הוא אומר לצורכו הוא דאדלקה. ע"כ והנה למסקנא דסוגיא שם דהדלקה עושה מצוה, א"כ שוב חוזרים לומר שכל הטעם שר"ב רבא שאסור להדליקה בפנים ולהוציאה, הוא משום דהדלקה עושה מצוה, וממילא למ"ד הנחה עושה מצוה אין שום טעם לאסור להדליקה בפנים ולהוציאה, וכ"כ המאירי: "דלדעת האומר הנחה עושה מצוה אין קפדים בהדלקתה תדלק במקום שצריה". ע"כ. וא"כ במנורה שיש קפידיא במעשה הדלקתה, שידליקנה דוקא במקום הנחתה - בפנים, מוכח שהדלקה עושה מצוה

והנה בחידושי הגר"ח (פ"ט מביאת מקדש ה"ז) הוכיח שאין מצוה במעשה ההדלקה, דאל"ה למה צריך לפתות מלהעלות נר "תמיד" - שהדלקת המנורה דוחה שבת (תו"כ ויקרא כ"ד), והלא כללא הוא דדבר שקבוע לו זמן דוחה שבת וטומאה, והדלקת הנרות קבוע להן זמן בבקר ובין הערבים, ובע"כ שהמצוה היא רק שהנרות יהיו עומדים דלוקין, וממילא הדין "זמן" חל רק על הדין שיהיו דלוקין, ולא על מעשה ההדלקה, ומעשה ההדלקה אינו נחשב דבר שקבוע לו זמן. עכת"ד

וצ"ע, דהא מוכח שאין לגבי מעשה ההדלקה קביעות זמן דבקר ובין הערבים, והראיה שבזמן שהמנורה דולקת כל השנה מדליקין רק פעם בשנה (תנחומא תצוה ג), ואם נכבה מדליקין באמצע היום (מנחות פח:), ובע"כ שהגדר הוא שמצות מעשה ההדלקה חלה בכל פעם כשכלה השמן מהמנורה, אלא שבד"כ כיון ששמים חצי לוג במנורה, השמן כלה בבקר ובין הערבים, וא"כ באמת י"ל שמעשה ההדלקה הוי מצוה, ומה שצריך לימוד מיוחד שדוחה שבת, הוא משום שזמן ההדלקה אינו קבוע. וצ"ע

והנה רש"י והרמב"ן עמדו (ויקרא כד,א) למה התורה כפלה את הציווי הדלקת המנורה בפרשת תצוה ובפרשת אמור, ולהנ"ל שיש ב' מצוות הדלקה והנחה, י"ל שב"תצוה" התורה ציותה על מעשה ההדלקה, וב"אמור" על הנחה

ולכן: א. ב"תצוה" כתוב יערוך אותו אהרן ובניו, כי מעשה ההדלקה שמתקיים גם ע"י בניו, הוי ברוב עם הדרת מלך, אבל ב"אמור" לא מודגש ובניו, דבמצות ההנחה לא ניכר שרבים הדליקוהו

ב. ב"אמור" כתוב יערוך אותו. תמיד, ופירש"י כל לילה, דהנרות צריכין להיות דלוקין כל לילה, אבל ב"תצוה" לא כתוב תמיד, דמעשה ההדלקה אין דין כל לילה, וכנ"ל שאפשר להדליק פעם בשנה

ג. ב"תצוה" כתוב לדורותי (של הכהנים) מאת בני ישראל, דמצות ההדלקה מיוחדת לכהנים, אבל ב"אמור" כתוב לדורותיכם, דבמצות ההנחה שוים כל ישראל

הדלקה - בערב ובבקר

עיקר מצות ההדלקה היא בין הערביים, כדכתיב (בס"פ תצוה לח) **"ובהעלת אהרן את הנרות בין הערביים"**. ונחלקו הראשונים אם מדליקים גם בבקר. ש"י רש"י (שבת כב: וחגיגה כז:) ותוס' (מנחות פז:) ועו"ר שמצות ההדלקה רק בין הערביים, וצריך שידלקו מערב עד בקר כמו שנא' (ר"פ תצוה) "יערך אותו... מערב עד בקר".

וש"י הרמב"ם (פ"ג ה"י) שמצוה להדליק גם בבקר וגם בין הערביים. ופי' הרשב"א (ח"א שט) בדבריו שגדר המצוה שהנרות יהיו **דולקים תמיד**, אכן גם לש"י הרמב"ם עיקר ההדלקה בערב, כדמוכח מהדין (ה"א) שאין מחנכין המנורה אלא בהדלקת הנרות בין הערביים. וכ"כ החזו"א (מנחות לוה), שאם לא הדליק בערב אינו מדליק בבקר שאח"כ, כיון שגדר הדלקת הבקר היא **להשלמת הלילה**, שהרי כתוב מערב עד בקר, (וכדמוכח ממנחות נ דאי לאו דעבד הדלקה מאורתא ליכא הטבה בצפרא). ובאמת מפורש כן ברלב"ג כאן שכ' "ולזאת הסבה היתה נקראת הדלקה אשר בבקר 'הטבה' כי היא כאילו היא נמשכת מהדלקת הערב, אלא שענינה הולך במדרגת השלמות ממנה". ועיי"ז כי באבה"ז דחלוקה מצות ההדלקה בבקר מבערב, שבבקר מדליק רק מדין ההטבה, עיי"ש.

זמן ההדלקה בין הערביים

החזו"א (מנחות לו"א) כ' בפשיטות שהיו מדליקים הנרות **בתשע ומחצה** [זמן מנחה קטנה] מיד אחרי שגמרו להקריב את התמיד והקטורת והנסכים. והתמיד נשחט בח' ומחצה וקרב בט' ומחצה (פסחים נח). וכ"כ הגביר"א כדלק: אך האבן עזרא בפר' בא (יב), בביאור ענין בין הערביים, כתב לגבי מש"כ (בפר' תצוה) בהעלת אהרן את הנרות בין הערביים, "ואין ספק כי **בשקוע השמש** ידליק את הנרות", וכן מבואר בתוס' במנחות פט. (ד"ה איו) דההדלקה בערב ממש ולא מבעוד יום.

אכן הגבור"א ביומא (טו) הק' על התוס' דהרי הדלקת הנרות היא מעבודת תמיד של בין הערבים, והניח בצ"ע. והמקדש דוד (ס"י כא) הוסיף להק' מפסחים נט. דהדלק"נ קודמת לפסח וזמנו ודאי מבעוד יום כשאר קרבנות. [ועי' ברמב"ן בפר' בא שם שחלק על האב"ע וכ' "הדלקת הנרות והקטורת אינן כשרין בלילה אלא בזמן תמיד של ביה"ע **וקודמין לו**"].
ודעת הגביר"א שם דההדלקה היתה עם תמיד של ביה"ע. אך המקדש דוד הכריח שהיתה **סמוך לחשיכה**, שהרי בתקופת טבת היה בה שמן רק ללילה. [אכן החזו"א כ' דהשיעור היה מבע"י, כדלק].

המדליק - כהן או ישראל

אי' ביומא כד: הדלקה לאו עבודה היא. וכי הרמב"ם (הל' ביאת מקדש פ"ט ה"ז) דכשרה בזרים, ונחלקו הרמב"ם והראב"ד אם הוא לכתחילה. דהרמב"ם כ' אם הטיב הכהן הנרות והוציאן לחוץ, מותר לזר להדליקן. והראב"ד השיג וכי הפליג כשאמר מותר לזר להדליקן, אלא שאם הדליקן כשרות.
ועי' בחי' הגר"ח דגם הרמב"ם מודה דלכתחילה בעי כהן, אלא שאם הוציא לחוץ אין מצוה בהדלקה כלל. ועי' אבה"א (שם) דגם הראב"ד מודה דהדלקה לאו עבודה, אלא שלכתחילה צריך כהן.
עי' כס"מ שהביא מהריטב"א שתמה דהא כתיב דבר אל אהרן בהעלתך את הנרות, ותירץ דמ"מ לא אפקיה בלשון חיוב, לומר דלאו עבודה היא שזר יתחייב עליה מיתה.

הכלי חמדה (ר"פ בהעלתך) הק' דאם הדלקה כשרה בזר, מהו שניחמו הקב"ה לאהרן בחנוכת הנשיאים, שלך גדולה משלהם שאתה מדליק את הנרות, והרי לא נמסרה דוקא לו. והוכיח מזה כהרמב"ם שם דקאי על חנוכת בית חשמנאי, שהיתה מנורה חדשה וכיון דעבודתך מחנתך, צריך שתהיה הדלקה ע"י כהן דוקא.
והגר"ש קוטלר בשיח ערב (קדשים ס"ד ז) תירץ עפ"י הגר"ח (הנ"ל) דההיתר לזר לכתח"י הוא כשהוציא את המנורה החוצה, אבל בהדלקה בפנים ודאי שהיא מצוה דכהנים.

שיעור השמן

במנחות פט. "מערב עד בקר" - תן לה מדה שתהא דולקת והולכת מערב עד בקר. ועי' רש"י בפר' ובשבת כב: (ד"ה כמדת) ששיעורו חצי לוג לפי לילי טבת הארוכים. ובתוס' במנחות הביאו מהירוש' שבקיץ היו עושים לילי גסה ובחורף פתילה דקה. והיא דעת ריב"א דפליג על רש"י, כמובא בדעת זקנים [וכי' ברש"י במנחות בשם א"ד]. [ועי' סמ"ג ע' קצג דזו היתה האומנות שבעשיית הפתילות].

ועי' חזו"א (מנחות לו"א) דשיעורו מט' ומחצה עד הבקר. אך המקדש דוד (כא,א) נקט שהוא לפי לילי טבת בצמצום, עיי"ש הוכחתו.
בחי' הגר"ז (זבחים יא: ד"ה ועפ"י) חקר אם הוא דין בהדלקת הנרות שצריך שתהיה דולקת כל הלילה, או שהוא שיעור בשמן שצריך לתת במנורה. והוכיח דהוא שיעור מהא שגם בלילות הקצרים צריך לתת שיעור זה. ועי' חזו"א (שם, ט) שבכל הדלקה צריך שיעור שלם ולכן כשכבה באמצע נפסל השמן (ועי' מנחות פח: וצ"ע). ומבואר ג"כ דהוא שיעור בשמן.

הטבת הנרות - ניקוי והכנה

כתיב (בס"פ תצוה לז), "בהיטיבו את הנרות יקטירנה". והיא עבודה כמבואר ביומא כד: ולכן צריך כהן ולעיוכובא אף בדיעבד (עי' מנ"ח צח). ונחלקו הראשונים מהי הטבת הנרות, שיטת רוב הראשונים שהיא ההכנה, ושיטת הרמב"ם שכוללת גם את ההדלקה, וכמו שיתבאר.

רש"י בחומש פי' בהיטיבו - לשון נקוי הבזיכין של המנורה מדשן הפתילות שנשרפו בלילה וכו'. והיינו שהטבה היא **דישון** המנורה, וכ"כ בסנהדרין פג. (ד"ה לא) המטיב את הנרות - המדשנם שחרית. וכן ביומא יד. ובזבחים קיב., וכ"ד תוס' ביומא עא.

ועי' בתוס' סנהדרין פב: (ד"ה היוצק) דמבואר שנתנית שמן ופתילה חדשה, אינן בכלל הטבת הנרות. ועי' מקדש דוד סי' כא (ב) שהוכיח בדעת רש"י ורגמ"ה דנתנית השמן היתה בשעת הדלקה ולא בשעת הטבה.

והרשב"א (ח"א שט ד"ה אני) כלל בזה גם את נתנית השמן והפתילה החדשה. וז"ל ההטבה אינה הדלקה אלא **דישון** השמן והפתילה בשמצאן שכבו, ונתנית השמן **כמדתה ופתילה חדשה**. וכ"כ ברס"ג עה"ת ובראב"ע (לז) שפי' בהיטיבו - בהתקינו.

וכי' החינוך (צח) שלדעת מפרשים רבים (החולקים על הרמב"ם) ההטבה היא הדישון והקינוח ותקון הפתילות, והיא מצוה בפנ"ע. [ועי' לק' בענין דישון המנורה דשי' הרמב"ן דהטבה לחוד ודישון לחוד].

הטבת הנרות - הדלקה

הרמב"ם (פ"ג ה"ב) כתב **הדלקת הנרות היא הטבתם**. וכ"כ בסהמ"צ (כה). וכ"ד הרמב"ן (מלחמות יומא פ"ב ד"ה וכן דישון) דהטבה של שחר היא הדלקת כל הנרות. ועי' חינוך (צח) שקרא למצוה "עריכת נרות המקדש" וכי' דזו דעת הרמב"ם.

והקשו ע"ז דהרי ביומא כד: מבואר להדיא דהטבת הנרות היא עבודה והדלקה לאו עבודה, הרי דהדלקה אינה ההטבה. [והרמב"ם עצמו בהל' ביאמ"ק (טז) חילק בין הדלקה להטבה לגבי זה].

וביאר הגר"ח (ביאמ"ק טז, טז) דלרמב"ם **אין מצוה במעשה ההדלקה אלא עיקר המצוה שיהיו הנרות דולקים תמיד**, ולכן הדלקת הנרות היא הטבתן דהיינו לדאוג שידלקו תמיד, אלא שאם כבו צריך להדליקן אך אין מצוה בעצם ההדלקה. וכ"כ בחי' הגר"ז (זבחים יא: ע"ש). ונראה דיש לדק' כן מהרס"ג (פר' נד) שקרא המצוה **"ואור המנורה לא ישונה"** ומשמע דהאור מצד עצמו הוא המצוה, גם בלא מעשה ההדלקה. ועיי"ש בביאור הר"פ.

ובאבן האזל ביאר בדברי הגר"ח, דאע"פ שכתבו "בהעלתך את הנרות", שתהא שלהבת עולה מאליה, הרי שנצטוו להדליק. מ"מ הרמב"ם מפרש דמש"כ בהעלתך אינו חיוב ולא נאמר בזה ציווי (וכעין שיי' הריטב"א לק', אך בחזקוני כאן משמע דעיקר המצוה בפר' בהעלתך). אלא גדר המצוה נלמד מדכתיב "יערוך אותו" והיא **עריכת הנרות**, דהיינו ההטבה והדישון, ותכליתה שיהיה נר דלוק בביהמ"ק. וכ"מ בל' החינוך (צח) דהמצוה היא עריכת הנרות. וקצ"ע מהל' בסה"מ (כה) שנצטוו הכהנים להדליק, וכן במנין המצוות ו' **"להדליק נרות בכל יום"**, והול"ל כהחינוך "לערוך".

הגר"ז (זבחים יא:) הביא ראיה לש"י הרמב"ם **מנס חנוכה**, דאם כיבו את הנרות הרי נעשה השמן דשן ונפסל, אע"כ שהניחום דולקים וא"כ היאך קיימו את המצוה, ומוכח דאין דין במעשה ההדלקה. [אך דחה לפי השי' שהנס נעשה בכך].

דישון המנורה

הדישון הוא מצות עשה כמ"ש הרמב"ם (ה"י) דישון המנורה והטבת נרותיה... מצות עשה, שנא' (ר"פ תצוה) **יערוך אותו אהרן ובניו**. ויסד בחי' הר"ז הלוי (הל' תמו"מ) דאיכא ב' דינים בדישון, הא' משום דין הטבת הנרות, ובנוסף יש על הדשן של המנורה חלות דין דישון כמו בדישון מזבח החיצון שיש על הדשן מצות דישון. (והביאו גם באבה"א ז, ועי' מנחת אברהם זבחים קיב).

ומקור הלימוד מבואר בר"מ מדכתיב **יערוך אותו**, ופי' הר"י קורקוס - ובכלל יערוך לתקן כל הצריך. אך בתוס' במעילה יב. (ד"ה בשלמא) מבואר דעצם הדישון ידעינן מדכתיב בהדיא **בהיטיבו את הנרות**.

ועי' במעילה יב. לענין דישון המנורה שלא נהנין ולא מועלין, מנלן דשן **הדשן** (מריבוי בדישון מזבח הפנימי). ובתוס' יומא נט: (ד"ה והרי) פי' ר"י דהלימוד על עצם הדין שמצוה לדשנה. וביאר הגר"ז (עי' בחי' זבחים יא:) דצריך ב' לימודים עפ"י הנ"ל דיש ב' דינים בדישון.

עי' מל"מ (ג"ב) שכ' שדישון המנורה א"צ בגדי כהונה. ובחי' הר"ז הלוי (תו"מ ד"ה ועיין) תמה דהרי הוא בכלל הטבת הנרות שהיא עבודה. ודעתו דאמנם מצד דין דשן כדישון המזבח א"צ בגדי כהונה, אך למעשה צריך בגדים משום עבודת ההטבה, [דהיינו הדין הא' הנ"ל].

אכן הרמב"ן במלחמות (שם) כ' דאינה עבודה אלא מכשירי עבודה, וכדישון מזבח הפנימי, (ולכן אף ביה"כ א"צ כה"ג). אמנם שיטתו היא דאין הדישון מכלל הטבת הנרות, אלא **דישון לחוד והטבה לחוד** [שהיא נתנית שמן ופתילה חדשה]. אך החינוך (צח) כ' דמצות דישון נכללת בהטבת הנרות.

